

**РОЗДІЛ II****ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ТА ДИВЕРСИФІКАЦІЯ  
ВИЩОЇ ШКОЛИ**

УДК 378. 14

**Борин Галина Василівна,**  
кандидат педагогічних наук,  
Прикарпатський національний університет  
імені Василя Стефаника,  
м. Івано-Франківськ

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ДО ПРОСВІТНИЦЬКО-  
КОНСУЛЬТАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАСОБАМИ  
ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ**

*У статті проаналізовано напрями професійної підготовки студентів до роботи з батьками дітей як невід'ємної складової загальної професійної готовності до педагогічної діяльності. Зокрема, розглянуто окремі аспекти фахової підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей дошкільного віку засобами педагогічної практики. Задля якіснішого удосконалення підготовки студентів з'ясовано труднощі, які відчують майбутні педагоги у взаємодії з батьками під час педагогічної практики: відсутність вмінь спілкування з батьками, нестачу знань щодо організації форм роботи з батьками, методів впливу на батьків; недооцінка батьками важливості періоду дошкільного дитинства для формування майбутньої особистості та особистого прикладу як взірця для наслідування, надмірна самовпевненість батьків у правильності власних дій у взаєминах з дитиною. Проаналізовано причини труднощів у взаємодії батьків з педагогами, які полягають у складному матеріальному становищі як у ДНЗ, так і у сім'ях вихованців. Означений зміст підготовки майбутніх педагогів до просвітницько-консультативної взаємодії засобами педагогічної практики містить такі основні компоненти: мотиваційно-особистісний, ціннісно-орієнтаційний, інтелектуально-змістовий, організаційно-діяльнісний. Основну увагу актуалізовано на аналізі й обґрунтуванні концептуальних положень просвітницько-консультативної взаємодії з сім'ями вихованців в професійній підготовці майбутніх педагогів. Обґрунтовано принципи організації навчально-виховного процесу, в якому студент виступав би в позиції суб'єкта, що усвідомлює цінність просвітницько-консультативного досвіду та його професійно-компетентної реалізації в практиці.*

**Ключові слова:** підготовка педагогів, просвітницько-консультативна взаємодія, педагогічна практика, батьки дітей дошкільного віку, принципи підготовки.

**Постановка проблеми.** Професійну підготовку майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів зосереджено на змісті навчання, зорієнтованого на взаємодію з дітьми дошкільного віку, і значно менше на навчанні і вихованні дітей у тісній взаємодії з сім'ями вихованців. Наслідки вбачаємо в труднощах, яких зазнають педагоги в роботі з батьками (налагодження стосунків із конфліктними, неблагополучними сім'ями; в об'єктивному оцінюванні виховних можливостей сім'ї; небажання батьків займатися вихованням дітей, вказуючи на недостатній освітній, культурний, психолого-педагогічний рівень батьків дітей дошкільного віку; такий рівень педагогічної культури батьків, який не задовольняє сучасних потреб дітей; недооцінка батьками професійної компетентності вихователів та інші).

Традиційна підготовка майбутніх педагогів до роботи з батьками потребує удосконалення, оскільки сповна не відповідає запитам суспільства щодо

вирішення педагогічних проблем сім'ї та дошкільного дитинства. Натомість базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, належне забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [1]. У вищому навчальному закладі професійними знаннями студенти зазвичай оволодівають лише на рівні поодиноких, досить розрізнених відомостей про педагогічний процес взаємодії з батьками вихованців. Вони не завжди свідомо визначають механізми транспозиції засвоєних теоретичних знань у майбутню практичну діяльність. Отож, дослідження напрямів ефективного формування професійної підготовки до роботи з батьками дітей як невід'ємної складової загальної професійної готовності до педагогічної діяльності видається нам соціально необхідним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Удосконалення підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками посідає чільне місце у працях видатних педагогів (А. Макаренка, С. Русової, В. Сухомлинського, К. Ушинського). Вагомими для нашого дослідження стали праці Т. Алексєєнко, О. Зверєвої, О. Кононко, О. Савченко, Є. Сарапулової, І. Трубавіної та ін. Загальні питання підготовки майбутніх педагогів у вищих навчальних закладах відображено у працях О. Абдуліної, П. Гусака, І. Зязюна, А. Капської, В. Кравця, Н. Лисенко, М. Машовець, Л. Пехоти, В. Полішук, Л. Романишиної, В. Семиченко, В. Сластьоніна, В. Чайки, Г. Чобітька та ін. Просвітницько-консультативну роботу розглядаємо поза сімейною психотерапією і консультуванням з питань сім'ї та шлюбу (визначаючи їх необхідність та актуальність у педагогічній просвіті батьків) з урахуванням порад фахівців: педагога, логопеда, медиків, психолога та ін. На основі результатів аналізу законодавчої бази та психологічної, педагогічної й соціально-педагогічної літератури нами визначено просвітницько-консультативну діяльність як спосіб взаємодії, підтримки та впливу на батьків, спрямованого на підвищення якості сімейного виховання загалом [2].

У статті проаналізуємо основні шляхи удосконалення професійної підготовки студентів до просвітницько-консультативної взаємодії з батьками дітей дошкільного віку засобами педагогічної практики.

**Результати дослідження.** Розкриття змісту підготовки майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей дошкільного віку зумовлює характеристику низки аспектів, а саме: надання просвітницько-консультативних послуг кожній сім'ї; реалізація потреб дітей дошкільного віку; актуалізація потенціалу самопомогі батьків у складній ситуації та цілеспрямований вплив на переконання й поведінку батьків задля досягнення мети сімейного виховання і розвитку вихованців.

Задля якіснішого удосконалення підготовки студентів до роботи з батьками дітей дошкільного віку з'ясували труднощі, які відчувають студенти у взаємодії з батьками під час педагогічної практики: відсутність вмінь спілкування з батьками, нестачу знань щодо організації форм роботи з батьками, методів впливу на батьків; недооцінка батьками важливості періоду дошкільного дитинства для формування майбутньої особистості та особистого прикладу як взірця для наслідування, надмірна самовпевненість батьків у правильності власних дій у взаєминах з дитиною.

Однією з причини труднощів у взаємодії батьків з педагогами є складне матеріальне становище як у ДНЗ, так і у сім'ях вихованців, оскільки виховання дітей дошкільного віку потребує перш за все відповідного матеріально-методичного та санітарно-гігієнічного забезпечення навчально-виховного процесу задля створення необхідного розвивального середовища. Це провокує пасивність батьків та відмову від взаємодії з педагогами, недооцінку їхньої компетентності; надмірну батьківську самовпевненість

у власних виховних можливостях; емоційне перенавантаження педагога тощо.

Слухачам інституту післядипломної освіти, які за базовою освітою були вихователями дошкільних навчальних закладів і на даний час працювали з дітьми дошкільного віку в умовах дошкільного навчального закладу, запропонували виконати творчу роботу: у підгрупах розробити просвітницько-консультативну модель (план) роботи з батьками дітей дошкільного віку; вказати, на яку з програм для ДНЗ вони опираються. Порівняльний аналіз результатів роботи у групах показав, що всі вони практично були ідентичні за освітніми завданнями, які полягали у необхідності підвищення педагогічної культури батьків вихованців. Проте помітно різнилися за завданнями просвітницько-консультативної роботи: допомога батькам у здобутті знань та вмінь стосовно виховання та розвитку дитини; розвиток культурного рівня батьків тощо. Ще істотнішими були відмінності у виборі консультативної тематики: «Навчаємо дітей самостійності», «Режим дня дитини дошкільного віку», «Роль спілкування з батьками у розвитку дитини», «Граємось разом», «Формуємо майбутню особистість» та ін. Колективне обговорення окремих планів показало, що кожен педагог намагався переконати інших у тому, що запропонований ним план є найпродуктивнішим. Було з'ясовано, що кожен з учасників дискусії керувався тими уявленнями про навчально-пізнавальні потреби батьків, які сформовані у нього в конкретній ситуації, тобто мав на увазі тих конкретних батьків та дітей, з якими працював. Істотні розходження були виявлені в організаційних формах, методах та прийомах просвітницько-консультативної взаємодії. Наприклад, одні педагоги пропонували розпочинати тренінгове заняття міні-лекцією, інші – з аналізу педагогічних ситуацій, решта – з практичних завдань для батьків тощо.

Тому у професійній підготовці майбутніх педагогів вважаємо за необхідне зосередити увагу на наступних аспектах: формування в студентів умінь систематизувати, узагальнювати, збагачувати конструктивне мислення під час педагогічної практики. Це дає змогу демонструвати рівень підготовки безпосередньо у практичній діяльності, яка є своєрідною ланкою взаємозв'язку між теоретичною підготовкою студентів та змістом їхньої майбутньої професійної діяльності з дітьми і їх батьками. Мету педагогічної практики вбачаємо в створенні умов для набуття студентами достатнього обсягу професійних знань та вмінь, необхідних для роботи з батьками; допомогти студенту в усвідомленні чинників, що впливають на процес виховання дитини в сім'ї; формуванні навичок спостереження за дітьми, взаємодією батьків з дітьми; аналізу педагогічної діяльності; формуванню умінь осмислювати і використовувати передовий педагогічний досвід; сприянні входженню студента – майбутнього педагога – в професію: усвідомлення специфіки просвітницько-консультативної діяльності та власних мотивів майбутньої роботи з батьками дітей дошкільного віку.

З метою врахування особливостей роботи з батьками дітей дошкільного віку студентів

зорієнтовуємо на те, що доросла людина володіє відносно сформованими фізіологічними і психологічними функціями, емоційно-вольовою сферою, достатньо високим рівнем самосвідомості: вона усвідомлює себе самостійною, незалежною в матеріальному (чи навпаки), юридичному, моральному, психологічному відношеннях особистістю; володіє певним життєвим досвідом у побутовій, професійній та соціальній сферах. У навчальній діяльності дорослий, що навчається, опирається на свій життєвий (побутовий, професійний, соціальний) досвід. Здебільшого він є підґрунтям у навчанні [3]. Аналогічною є думка й Л. Галіценої, яка вважає, що дорослі навчаються краще, якщо відчують у цьому потребу, а матеріал пов'язаний з їхнім досвідом; ефективності навчання сприяє створення неформальної атмосфери та компетентність педагога [4, с. 5]; застосування активних методів роботи: дискусії з проблем виховання дітей, аналіз педагогічних ситуацій, розв'язання педагогічних задач, педагогічні ігри та домашні завдання батькам, які спрямовані на формування спостережливості, навичок спільної діяльності з дітьми, вироблення здатності до самоаналізу та критичного ставлення до особистої виховної діяльності в умовах сім'ї на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії педагог-батьки.

Особливістю підготовки майбутніх вихователів до просвітницько-консультативної взаємодії з батьками дітей дошкільного віку є те, що спочатку студенти проходять педагогічну практику у групах дошкільного навчального закладу (ознайомлююча – IV семестр, навчальна – V семестр, виробнича – VI семестр), а пізніше продовжують вивчати нормативні навчальні дисципліни. Тому результативність підготовки багато в чому залежить від організації першої практики у групах раннього віку. Окрім того, навчально-виховний процес повинен бути забезпечений відповідними педагогічними підходами, містити компоненти підготовки, критерії та показники.

Під час проходження педагогічної практики в ДНЗ студенти другого курсу виконують низку завдань. Наводимо окремі з них: аналіз наочно-письмових форм роботи з батьками: батьківські куточки, тематичні стенди, ширми, дошки оголошень, планшети, інформаційні листки, тематичні виставки, скриньки пропозицій, індивідуальні зошити, родинні газети, педагогічна бібліотека, виставки дитячих робіт; спостерігають за розвитком дітей: самообслуговування, пізнавальний розвиток, розвиток мовлення, сенсорний розвиток, загальні рухові навички. Результати спостережень студенти опрацьовують на лабораторно-практичних заняттях з курсу «Дошкільна педагогіка».

На III курсі під час навчальної практики (5 семестр) у групах раннього віку студенти виконують завдання щодо просвітницько-консультативної діяльності з батьками вихованців: ознайомлення з плануванням роботи вихователя з батьками дітей; спостереження й аналіз різних форм роботи педагога з батьками, фіксування результатів у щоденниках педагогічної практики; вивчення літератури щодо роботи з батьками задля організації індивідуальних,

групових і колективних форм роботи з батьками, оформлення куточків, виставок літератури з різних проблем виховання та розвитку дітей раннього віку; застосування набутих знань та умінь щодо організації навчально-виховної роботи з дітьми у безпосередній взаємодії з їхніми сім'ями.

Під час виробничої практики (6 семестр) майбутні педагоги вступають у безпосередню взаємодію з дітьми дошкільного віку, опитують батьків і складають паспорт сім'ї, користуючись методами вивчення документації (медична картка дитини), методикою вивчення сім'ї за певною програмою; здійснюють фотографічний аналіз однієї з колективних (групових) форм роботи вихователя дошкільного закладу з батьками вихованців:

- а) форма роботи;
- б) тема батьківських зборів (консультації) тощо;
- в) актуальність теми; чинники визначення вибору даної теми; чи вдалось зацікавити батьків темою; чи була вона актуальною (аргументуйте); чи сприяло це підвищенню педагогічної культури батьків;
- г) відвідуваність мамами, татами;
- д) особливості організації і проведення роботи: структура; тривалість; продуманість кандидатур для виступів; підсумок; яку подальшу роботу з батьками сплановано?

- е) особистий внесок (допомога) студента у проведенні батьківських зборів (консультування); спостерігають за взаємодією педагогів з батьками дітей раннього та дошкільного віку; укладають перелік ускладнень, які виникають у батьків при взаємодії з дітьми; роблять хронометраж спостереження за дитиною.

Після повернення з практики студенти виконують вправи «Труднощі батьків у взаємодії з дітьми дошкільного віку» та «Труднощі педагогів у роботі з батьками». У процесі такої діяльності забезпечується засвоєння знань та умінь студентів щодо роботи з батьками вихованців та посилюється ініціатива студентів, що сприяє формуванню відповідних вмінь та навичок. Удосконаленню якості підготовки студентів до роботи з батьками сприяє залучення до участі у фестивалі «Усвідомлене батьківство», участь у всеукраїнських конференціях, залучення до просвітницько-консультативної роботи при ЦСССДМ.

У такий спосіб забезпечуємо контроль якості навчально-пізнавальної діяльності з подальшим корегуючим впливом та реалізуємо зацікавлену участь кожного студента до переходу від навчання до професійної просвітницько-консультативної діяльності. Контрольна діяльність в нашому експерименті має на меті науково-педагогічну рефлексію та оперативну допомогу студентам, спрямовану на їхню підтримку і досягнення успіху. Оцінювання базуємо на «позитивному» принципі, який зорієнтовано на рівень досягнень майбутнього вихователя, а не на ступінь його невдач. Тому нами обрано попередній контроль (діагностика початкового стану готовності студентів; поточний контроль (відстеження динаміки підготовки студентів, з'ясування недоліків та їх оперативне усунення);

підсумковий контроль (загальна оцінка якості підготовленості студентів до професійної діяльності з батьками дітей дошкільного віку).

Визначений зміст підготовки майбутніх педагогів до просвітницько-консультативної взаємодії засобами педагогічної практики містить такі основні компоненти: *мотиваційно-особистісний* (соціальні, навчально-пізнавальні та професійні мотиви, що спонукають до засвоєння відповідних знань та набуття умінь просвітницько-консультативної роботи, формування особистісно-професійних якостей), *ціннісно-орієнтаційний* (сформовані необхідні професійно-особистісні якості, що забезпечують якість професійної діяльності); *інтелектуально-змістовий* (необхідні знання з нормативних навчальних дисциплін щодо роботи з дітьми та їхніми батьками); *організаційно-діяльнісний* (сформованість у студентів відповідних умінь щодо просвітницько-консультативної роботи).

Моделювання означеної підготовки майбутнього фахівця передбачає дотримання низки принципів, які регулюють основні компоненти підготовки, визначають зміст навчання студентів, форми, методи та прийоми. До них належать:

– принцип системності – загальнодидактичний принцип, що потребує досягнення єдності навчально-виховного процесу, інтегрування змісту нормативних навчальних дисциплін, спрямованих на підготовку майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей раннього віку;

– принцип мотиваційного забезпечення навчально-виховного процесу, який передбачає внутрішнє спонукання особистості до навчально-пізнавальної діяльності. Створення позитивної мотивації щодо актуальних проблем сім'ї, яка виховує дитину дошкільного віку, передбачає формування у студентів бажання працювати з батьками, спонукати батьків до набуття знань, формування у них умінь та навичок грамотного спілкування та догляду за дитиною, здатності розуміти й цінувати унікальність періоду дошкільного дитинства, усвідомлювати сутність особистого впливу щодо розвитку майбутньої особистості;

– принцип емоційно-ціннісної орієнтації, що передбачає формування системи цінностей, ідеалів, досвіду ціннісного ставлення до об'єктів і засобів педагогічної діяльності;

– принцип цілепокладання, що передбачає організацію навчально-виховного процесу ВНЗ з урахуванням особистісних навчальних цілей студента. Зокрема, увагу студентів зосереджували на меті просвітницько-консультативної діяльності, у якій ціль асоціюється з уявленнями про очікувані кінцеві результати цього процесу. Визначення педагогічної цілі є не що інше, як вироблення уявлення про ті зміни в особистості батьків у процесі набуття ними знань та умінь, яких прагне домогтися педагог своїм безпосереднім керівництвом, щоб на належному рівні спроектувати педагогічну діяльність. Наприклад, визначити ціль просвітницько-консультативної діяльності – це означає з'ясувати, якими знаннями, уміньми та навичками повинен оволодіти батько (мати), яких особистісних якостей набути;

– принцип суб'єкт-суб'єктної взаємодії, що вимагає організації навчально-виховного процесу в якому його учасники (викладачі, студенти) виступають рівноправними партнерами (суб'єктами) у спілкуванні, враховують точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції.

**Висновки і перспективи подальших досліджень.** Отож, належну роль відводимо організації навчально-виховного процесу, в якому студент виступав би в позиції суб'єкта, що усвідомлює цінність просвітницько-консультативного досвіду та його професійно-компетентної реалізації в практиці. Включення майбутнього педагога в початково-виховну діяльність супроводжується співвідношенням індивідуальних можливостей, здібностей з вимогами змісту і умов самої діяльності (навчальної і майбутньої професійної) з погляду успішного її виконання. Забезпечення характеру суб'єкт-суб'єктних відносин вбачаємо у створенні умов для реалізації потенційних можливостей студента, у допомозі в його становленні як активного співучасника педагогічного процесу формування творчої індивідуальності майбутнього педагога, його особистісного розвитку.

Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблеми. Актуальними напрямками її подальшого дослідження вважаємо підготовку майбутніх педагогів до роботи з батьками дітей з обмеженими функціональними можливостями та учнями-випускниками шкіл-інтернатів; підготовку до роботи з батьками за кордоном.

#### Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. акад. Пед. наук України ; [наук. кер. А. М. Богуш ; авт. кол. : А. М. Богуш, Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч та ін.]. – К.: Освіта, 2012. – 26 с.
2. Борин Г. В. Просвітницько-консультативна підтримка батьків дітей раннього віку : навчально-методичний посібник для студентів / Г. В. Борин. – Івано-Франківськ : Лілея „НВ”, 2011. – 136 с.
3. Змеєв С. И. Андрагогика: основы и теории обучения взрослых / С. И. Змеєв. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – 207 с.
4. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / упоряд. Л. Галіцина. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2005. – 128 с.

*В статтє проанализированы направления профессиональной подготовки студентов к работе с родителями детей как неотъемлемой составляющей общей профессиональной готовности к педагогической деятельности. В частности рассмотрены отдельные аспекты профессиональной подготовки будущих педагогов*



к работе с родителями детей дошкольного возраста средствами педагогической практики. Для качественного совершенствования подготовки студентов выяснено трудности, которые испытывают будущие педагоги во взаимодействии с родителями во время педагогической практики: отсутствие умений общения с родителями, недостаток знаний по организации форм работы с родителями, методов воздействия на родителей; недооценка родителями важности периода дошкольного детства для формирования будущей личности и личного примера как образца для подражания, чрезмерная самоуверенность родителей в правильности собственных действий во взаимоотношениях с ребенком. Проанализированы причины трудностей во взаимодействии родителей с педагогами, которые заключаются в сложном материальном положении как в ДОУ, так и в семьях воспитанников. Обозначенное содержание подготовки будущих педагогов к просветительско-консультативной взаимодействию средствами педагогической практики содержит следующие основные компоненты: мотивационно-личностный, ценностно-ориентационный, интеллектуально-содержательный, организационно-деятельностный. Основное внимание актуализировано на анализе и обосновании концептуальных положений просветительско-консультативного взаимодействия с семьями воспитанников в профессиональной подготовке будущих педагогов. Обоснованы принципы организации учебно-воспитательного процесса, в котором студент выступал бы в позиции субъекта, который осознает ценность просветительско-консультативного опыта и его профессионально-компетентной реализации в практике.

**Ключевые слова:** подготовка педагогов, просветительско-консультативное взаимодействие, педагогическая практика, родители детей дошкольного возраста, принципы подготовки.

The article analyzes the areas of training students to work with parents of children as an integral component of the overall professional readiness to pedagogical activity. In particular the paper considers certain aspects of training future teachers to work with parents of preschool children through pedagogical practice. For qualitative improvements in the training of students the following difficulties of the future teachers in cooperation with parents during teaching practice have been found: the lack of skills of communication with parents, lack of knowledge on the organization forms of work with parents, methods of influence on parents; parents underestimate the importance of the preschool period of childhood for the formation of future personality and personal example as a role model, overconfidence parents in the correctness of their own actions in the relationship with the child. The causes of these difficulties have been analyzed, mainly in the interaction of parents with teachers who are in a difficult financial situation as in DOE, and the families of the pupils. The content of training of future teachers for educational and consultative interaction has been marked by means of the pedagogical practices contains the following main components: motivational and personal, value-orientation, intellectual-content, activity. The main attention is actualized on the analysis and justification of conceptual provisions of an educational and consultative interaction with families of students in the professional training of future teachers. Principles of organization of educational process, in which the student would be in the position of the subject who recognizes the value of educational consulting experience and his or her professional and competent implementation in practice.

**Key words:** teacher training, educational consulting engagement, teaching practice, parents of children of preschool age, the principles of training.

УДК 377.21

**Ворожбіт-Горбатюк Вікторія Вікторівна,**  
доктор педагогічних наук, професор,  
Харківський національний педагогічний університет  
імені Г.С. Сковороди  
**Попович Оксана Михайлівна,**  
старший викладач,  
Мукачівський державний університет

## КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ КОНСТРУКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті представлено матеріали про компоненти готовності майбутніх вихователів до організації конструктивної діяльності дітей дошкільного віку як систему конструктивного навчання, що забезпечує цілу координацію інноваційних навчальних процесів; потік інформації, який поступив до людини перетворюється у знання тільки у процесі конструктивної діяльності. Авторами розкрито компоненти готовності майбутніх вихователів до організації конструктивної діяльності дітей дошкільного віку: мотиваційний, мобілізаційний, змістовий, практичний, емоційний. Зазначено, що системоутворюючим компонентом готовності майбутніх вихователів до означеної професійної діяльності є мотиваційний, тому що саме від мотивів залежить особистісний сенс діяльності. Прагнення до поліпшення результатів, незадоволення від досягнутого,